

INDLEDNING

I 1874 ansøgte Nielsine Nielsen – som den første danske kvinde – om at få lov til at tage studentereksamen og dermed få adgang til Københavns Universitet. Denne ansøgning vakte ikke blot opsigt, men satte gang i en intens debat om kvinders adgang til videregående uddannelser, en debat, som i mange år skulle forme kvinders muligheder for akademisk og professionel udfoldelse. Da Nielsen i 1877 blev Danmarks første kvindelige student og kort efter begyndte at studere medicin, markerede det et gennembrud, men også begyndelsen på en lang kamp mod både samfundets og universiteternes forudfattede holdninger til kvinder og uddannelse. Nielsens senere rolle som Danmarks første kvindelige læge og markant kvindesagsforkæmper illustrerer såvel de barrierer som de muligheder, kvinder mødte i deres stræben efter akademiske karrierer og faglig anerkendelse.

Nielsine Nielsens historie er et billede på den kønsmæssige ulighed, der har præget kvinders adgang til uddannelse, men den peger tillige på de politiske og sociale bevægelser, som siden har ændret landskabet for kvinders uddannelsesmuligheder. Fra 1950'erne og frem blev lige adgang til uddannelse for alle – uanset køn, social baggrund og økonomi – et centralt mål i velfærdssamfundets udvikling. Dette mål blev yderligere styrket af kvindebevægelsens politiske arbejde i 1970'erne og 1980'erne, som satte fokus på at åbne dørene til både uddannelse og arbejdsmarked for kvinder. Et resultat af denne vedvarende indsats er, at kvinder i dag udgør flertallet af de studerende på flere tidligere mandsdominerede uddannelser, et fænomen, der ses på tværs af de nordiske lande.

Selvom kvinder har opnået betydelige fremskridt i forhold til uddannelse, er det fortsat spørgsmålet, hvorvidt vi er vidner til en succesfuld ligestilling. Udfordringerne for kvinder på videregående uddannelser og i akademiske karrierer rækker langt ud over statistikker, og særligt hvis vi kigger på, hvordan kønnet har sammenhæng med andre sociale kategorier som socialklasse, race, seksualitet og religion.

I anledning af 150-året for Nielsine Nielsens banebrydende ansøgning retter *Uddannelseshistorie* derfor i dette temanummer fokus mod de mange facetter af kvinders erfaringer og udfordringer i det danske og nordiske uddannelsessystem, både historisk og aktuelt. Med dette perspektiv tager vi afsæt i et bredere syn på kvinders levede liv, som det bl.a. er udfoldet gennem den britiske sociolog Beverly

Skeggs' blik på mangfoldiggørelse af kvindelivet og forståelsen af kvinder.¹ Vi ønsker at fremhæve flere stemmer og levevilkår og dermed at udfordre den ofte snævre idé om én repræsentativ kvindelig fortælling, som ofte har domineret historieskrivningen. Denne tilgang er inspireret af arbejdet med *A Cultural History of Youth in the Modern Age*,² som undersøger ungdommens kultur og de mange forskellige liv, der formes i samspil med institutioner og sociale strukturer.

I vor tematiske udforskning søger vi ikke kun at belyse de kvindelige erfaringer med uddannelse ud fra køn som den eneste kategorisering, men også at tage højde for, hvordan disse erfaringer er præget af intersektionelle faktorer som socialklasse, race, seksualitet og religion. Dette perspektiv udfordrer den traditionelt monolitiske forståelse af kvinders uddannelsesliv og åbner op for en mere nuanceret diskussion om, hvordan kvinder, på trods af markante fremskridt, stadig kan stå over for barrierer i uddannelsessystemet. Med dette temanummer håber vi at bidrage til en mere inkluderende og mangfoldig forståelse af kvinders uddannelsesrejse, og at vi på denne måde kan udvide debatten om køn og uddannelse til også at omfatte de mange facetter af kvindelivet, der ikke altid har fået opmærksomhed.

Som forskningsfelt har kvinde- og kønshistorie udviklet sig væsentligt siden etableringen af kvindeforskningscentre på de danske universiteter i 1970'ernes sidste halvdel, hvor bl.a. flere historikere påpegede, at det var på høje tid at diskutere, hvordan repræsentationen af kvinder i historien kan bedres, så den rummer de mange stemmer, der har været underrepræsenteret eller overset. Siden er mange nye stemmer, perspektiver og metodiske tilgange kommet til.³ Kvinders repræsentation i historien og i det danske uddannelsessystem er 150 år efter Nielsine Nielsens ansøgning og over 50 år efter, at de første forskere inden for kvindehistorien introducerede feltet på de danske universiteter, stadig et aktuelt og omdiskuteret emne. Det er også et emne, der trækker tråde langt ud over den akademiske og politiske sfære og ind i en bredere offentlighed.

Allerede i 1980'erne og 1990'erne var en større gruppe kvindelige historikere engageret i at synliggøre kvinders bidrag til historien gennem afhandlinger, udstillinger, fotobøger og bøger, hvoraf mange blev genoptrykt i flere oplag.⁴ Med denne årbog ønsker vi at videreføre dette arbejde ved at styrke repræsentationen af kvinder i uddannelseshistorien og give plads til underrepræsenterede eller forbigåede stemmer. Et projekt, der har dybe rødder, men som på mange måder også handler om en større synlighed og adgang til en mangfoldighed af kvinders stem-

1 Skeggs 1997; Skeggs 2003.

2 Sleight & Alexander 2022.

3 Borchorst 2002.

4 Rosenbeck 2022.

mer og perspektiver, hvad end det handler om en historisk viden og forståelse, litteratur, kunst eller den nære hverdag på en uddannelsesinstitution.

I *Uddannelseshistorie* 2024 har vi fem artikler, der ud fra forskellige perspektiver berører teamet kvinder og uddannelse: fra husholdningsskoler og Kvinderegensens pionerer over pigeskolers relation til alment skoleloven af 1903 og til genveje og blindgyder i professionsuddannelserne som kønnet vej til videreuddannelse.

Årbogen indledes med Mikael Frausings artikel "Piger i drengeskolen. Pigeskolerne og alment skoleloven af 1903", der analyserer, hvordan fremtrædende pigeskolelederes indflydelse på loven var et vendepunkt i forhold til kvinders uddannelse. Frausing argumenterer for, at pigeskolelederne fra 1903 til 1907 med succes påvirkede lovens implementering i kønsideologisk retning, hvilket bl.a. førte til oprettelsen af den særlige pigeskoleeksamen og valgfaget "Regning for piger" i realskolerne. Pigeskoleledernes lobbyarbejde var medvirkende til, at forskelle i uddannelsesforventninger til piger og drenge blev indarbejdet som ideologisk og pædagogisk grundlag for det 20. århundredes grundskole.

I Bente Rosenbecks artikel om pioneringerne på Kvinderegensen, et kollegium for kvindelige universitetsstuderende, der blev opført i 1932, stilles der skarpt på, hvilken rolle Kvinderegensen spillede for kvindelige akademikere. Rosenbeck undersøger, hvordan det at have et særligt sted for kvinder kunne skabe nye handlemuligheder og påvirke samtidens opfattelse af kvindelige akademikere. Kollegiet fungerede ikke blot som en tryk ramme for læring og studier, men også som en arena for sociale aktiviteter og netværksdannelse. Samtidig eksisterede en udbredt forestilling om, at kvinder ikke var egnede til forskning, hvilket satte særlige begrænsninger for deres akademiske virke.

Annette Rasmussen og Karen E. Andreasen giver i "Husholdningsskolers betydning for kvinders videre uddannelse og beskæftigelse i efterkrigstidens Danmark" indblik i, hvordan syv kvinder, der som hundredvis af andre unge danske kvinder havde taget et ophold på en husholdningsskole, knyttede et tæt venskab og besluttede ved opholdets afslutning at fortsætte og vedligeholde venskabet og kontakten via en vandrebog. Gennem vandrebogens beskrivelser giver Rasmussen og Andreasen indsyn i kvinders uddannelse inden for husholdning fra 1945 og et halvt århundrede frem, og vi ser, hvordan uddannelse på en husholdningsskole fik betydning for kvinders tilværelse mange år frem i livet.

Det er en kendt sag, at gifte kvinder i vid udstrækning rykkede ud af hjemmene og ind på det lønnede arbejdsmarked i løbet af 1960'erne og 1970'erne. Mindre bemærket er det måske, at kvinder i den samme periode var på vej til at uddanne sig på samme niveau og endog mere end mænd. Netop det sætter Ning de Coninck-Smiths og Sofie Skovbæks artikel "Uddannelse, arbejde og kvindelighed Danmark

1965-1975" fokus på. I artiklen undersøger de, hvordan kvinderne forbandt uddannelses- og erhvervsvalg sig med deres sundhed, herunder deres moderskab og seksualitet og den affektive modernisering af familien.

I artiklen "Genveje eller blindgyder? Om professionsuddannelserne som kønnet vej til videreuddannelse fra 1980 til i dag" viser Jan Thorhauge Frederiksen, hvordan mandlige og kvindelige velfærdsprofessionelle har videreuddannet sig. Gennem en gennemgang af de reformer, der har præget professionsuddannelserne de sidste 40 år, undersøger han, hvordan reformernes påvirkning har formet den måde, hvorpå de velfærdsprofessionelle har bevæget sig i uddannelsessystemet, særligt med fokus på forskellen mellem kvinder og mænd. Han viser i artiklen, at harmoniseringen af velfærdsuddannelserne har medvirket til en øget grad af videreuddannelse, der dog primært kommer mænd til gode.

Ud over disse artikler indeholder årbogen som vanligt "Årets gang" om uddannelserne i folketingsåret 2023/24 ved Karen E. Andreasen, oversigt over ny dansk uddannelseshistorisk litteratur i 2023 ved Christian Larsen og anmeldersektionen. Årbogen afsluttes med årsberetningen fra Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie, leveret af formand Hans Henrik Hjermitzlev.

Rigtig god læselyst!

Jin Hui Li, Amalie Olga Lyngsted & Maria Simonsen
Temareaktion for Uddannelseshistorie 2024

LITTERATUR

- Annette Borchorst, *Kønsmagt under Forandring*, Kbh.: Hans Reitzel, 2002.
- Bente Rosenbeck, "Kend Din Begrænsning", *Slagmark: Tidsskrift for Idéhistorie* 2022:2: 173-84.
- Beverly Skeggs, *Formations of Class & Gender: Becoming Respectable*, London: Sage, 1997.
- Beverly Skeggs, *Class, Self, Culture*, London: Taylor & Francis, 2003.
- Simon Sleight & Kristine Alexander, *A Cultural History of Youth in the Modern Age*, London: Bloomsbury Academic, 2022.